

Jan Czechowski

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie

Sport w perspektywie procesu wychowawczego

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie sportu w kategoriach dobra społecznego, fenomenu cywilizacyjnego oraz jego służebnej wartości względem wychowania człowieka ku pełnemu rozwojowi. Wartości obecne w sporcie, jak również postawy, relacje tu zachodzące czy zasady moralne i społeczne traktować można jako swoisty „środek” wychowania młodych i nie tylko młodych adeptów sportu. Materiał badań został zgromadzony na drodze: ankietowania, prowadzenia rozmowy i wywiadu, gdzie uzyskane wypowiedzi według sporządzonego klucza usystematyzowano. Zastosowano tu jakościowe metody badań, odwołując się do metody fenomenologicznej, hermeneutycznej oraz metody sondażu diagnostycznego. Grupy badawcze to: trenerzy i szkoleniowcy, studenci uczelni sportowych; nauczyciele wychowania fizycznego; sportowcy; wykładowcy akademii wychowania fizycznego. Łącznie zbadano 180 osób, które udzieliły istotnych z punktu widzenia podjętego tematu odpowiedzi.

Słowa kluczowe: pedagogika sportu, aktywność ruchowa, kultura fizyczna, samowychowanie, rozwój osobowy, wartości sportowe

Wstęp

Rola sportu w rozwoju ludzkości w XXI wieku nabiera szczególnego znaczenia. Powszechne zainteresowanie, jakim darzy się współcześnie organizowane na światową skalę igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata w różnych dyscyplinach sportowych, różnego rodzaju zawody, turnieje, wyścigi, jak również rywalizacje sportowe o zasięgu lokalnym, dowodzą, iż w coraz szerszych kręgach ludzi sport stanowi jedną z najważniejszych pasji życiowych. Zainteresowanie to nie ma jedynie charakteru biernego, ale coraz częściej przejawia się w systematycznym uprawianiu jakiejś dyscypliny sportowej, regularnym uczestniczeniu w różnego rodzaju aktywnościach fizycznych, typu: siłownia, gimnastyka, wspólne bieganie, tenis, gra w piłkę, pływanie, jazda na rowerze, długie spacerowanie, taniec. Społeczne zapotrzebowanie na sport potwierdzają powstające w dużej liczbie ośrodki rekreacyjne, hale sportowe, pływalnie, trasy rowerowe, boiska, tereny do biegania. Sport coraz częściej uprawiany jest przez całe rodziny, w ramach szkolnych zajęć pozalekcyjnych, w sportowych klubach młodzieżowych,

amatorsko i instytucjonalnie, indywidualnie i zespołowo. Należy zatem poświęcić więcej uwagi owemu fenomenowi cywilizacyjnemu, jakim jest sport. Zwłaszcza, iż tak ważne dla rozwoju człowieka wychowanie jest w pewnym stopniu wpisane w proces szkolenia sportowego i aktywność fizyczną. Wielu autorów porusza problematykę znaczenia wartości sportu i wychowania fizycznego w rozwoju osobowości człowieka. Ustawodawcy Komisji Edukacji Narodowej, a także Jędrzej Śniadecki w swojej rozprawie, gdzie wyjaśniał związek rozwoju procesów psychicznych z fizjologicznymi (Wolter, 2008, s. 358 i n.), J. Rodniański, który postulował konieczność wdrażania dzieci i młodzieży do przejmowania konstruktywnych kodów społecznego zachowania się, wypracowania nawyków uprawiania gimnastyki, sportu, ćwiczeń i gier służących nabywaniu sprawności fizycznej; zachęcał do autokreacji w dyscyplinach sportowych (gimnastyka, pływanie, tenis, piłka nożna, bieg) i wielu innych specjalistów z zakresu kultury fizycznej poświęcało swe badania i prace naukowe zagadnieniom dotyczącym wychowania, sportu, olimpizmu, rozwoju i edukacji. Sport bowiem i aktywna rekreacja zaspokajają naturalną potrzebę ruchu i usprawnia zdolności adaptacyjne, a wysiłek fizyczny jest niezbędny w prawidłowym rozwoju organizmu, gdyż kształtuje układ mięśniowy, stymuluje pracę serca i układu nerwowego, kształtuje cechy osobowości – np. zdyscyplinowanie, wytrwałość, odpowiedzialność, współkreowanie w zespole); zapobiega chorobom cywilizacyjnym: metabolicznym (miażdżyca, otyłość), przeciążenia układu nerwowego (nerwice, choroba wrzodowa), urazowym oraz chorobom wynikającym ze szkodliwych, tj. toksycznych wpływów środowiska (Rodniański, 1997, s. 329-340). Sport i wychowanie stykają się ze sobą i uzupełniają choćby poprzez wymienione: usprawnienie zdolności adaptacyjnych, rozwój organizmu, kształtowanie cech wytrwałości, odpowiedzialności, dyscypliny, zapobieganie chorobom cywilizacyjnym. Są to zarówno zadania stawiane w świecie sportu, jak też traktować je można jako *stricte* wychowawcze.

Problematyka sportu w perspektywie procesu wychowawczego oparta w niniejszym tekście została na analizie działalności człowieka, jaką jest sport i wychowanie. Zarówno bowiem sport, jak i wychowanie ujawniają cechy służące ogólnie pojętemu dobru społecznemu. Fenomen sportu i wychowania mają wspólne i podobne zadanie, mianowicie kształtować człowieka i formować go w sposób całościowy. Strona fizyczna osoby, jej wymiar psychiczny i duchowy jest „przedmiotem” oddziaływań i ukierunkowanych na rozwój wpływów mających miejsce zarówno w świecie sportu, jak i wychowania. Dzięki analizie sportu i wychowania oraz poszukiwaniu cech wspólnych i różniących obydwie te rzeczywistości, ukazać można pewną specyficzną zależność. Polega ona na tym, iż: wartość humanistyczna i moralno-społeczna sportu jest wynikiem oddziaływania wychowawczego oraz sam proces wychowania może być uatrakcyjniony, a poprzez to bardziej efektywny, dzięki włączeniu go w proces szkolenia sportowego.

Metoda badań własnych

W celu lepszego poznania sportu, analizowanego tu w perspektywie procesu wychowawczego, zostały przeprowadzone badania metodą jakościową. Poprzez zastosowanie metody sondażu diagnostycznego uzyskano odpowiedzi dotyczące ważnych zagadnień z zarysowanej problematyki. Przeprowadzony wywiad umożliwił zebranie danych w postaci wypowiedzi osób badanych z zakresu następujących pól tematycznych/pytań badawczych:

- a. czym współcześnie jest sport?
- b. jakie wątki wychowawcze obecne są w sporcie?
- c. jaka jest rola sportu?
- d. jakie są charakterystyczne cechy sportu i wychowania?
- e. czy istnieje aspekt moralno-wychowawczy sportu?
- f. jakie są edukacyjne walory sportu?

Uzyskane dzięki przeprowadzonemu wywiadowi wypowiedzi, dotyczące sportu i jego wartości w kontekście wychowania, stanowią w niniejszej pracy materiał badawczy. Łącznie od grup respondentów (180 osób) uzyskano na postawione pytania 360 odpowiedzi na temat sportu – analizowanego w świetle wychowawczych oddziaływań. Grupy badawcze to:

1. trenerzy i szkoleniowcy (40 osób badanych; mężczyźni; wiek: 28-45 lat; kompetencje: trener klasy mistrzowskiej; teren badań: „Unia Tarnów”, „Ceramika Opoczno”, „ŁKS Łomża”, „ATP Tennis”, „Resovia Rzeszów”, „Cracovia 1906 – Klub Lekkoatletyczny”, „Miejski Klub Tenisowy Stalowa Wola”, „KS STAR”, „RC Gorce – rugby”, „Górnik Zabrze”, „Czuwaj Przemyśl”, „Hutnik Kraków”, „Dystans” – Krakowski Klub Biegacza, „Sandecja” KS, „WKS Wawel”, „PTG Sokół”, Klub Piłkarski „Kłos”, „KS Zakopane”, „Glinik Gorlice”, „KS Tymbark”, „KS Dalin”, „MKS Jordan Kraków”, „MKS Łańcut”, „KS Pćim”);
2. studenci uczelni sportowych (40 osób badanych – 28 mężczyzn, 12 kobiet; studenci kierunków: wychowanie fizyczne i sport – I i III rok; miejsce badań: AWF w Krakowie);
3. nauczyciele wychowania fizycznego (30 osób badanych, dyplomowani nauczyciele wf z okręgu krakowskiego);
4. sportowcy (40 osób; średnia wieku to 23 lata; uprawiane dyscypliny: piłka nożna, tenis ziemny, lekkoatletyka, piłka siatkowa, kolarstwo i pływanie);
5. wykładowcy akademii wychowania fizycznego (30 osób badanych; miejsce badań: Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie).

Osoby badane definiowały wedle swoich przekonań i doświadczenia zawodowego pojęcie sportu i dzieliły się swoimi osobistymi spostrzeżeniami na temat niebezpieczeństw związanych ze sportem, roli pełnionej przez niego w społeczeństwie, rozwoju, do jakiego się on przyczynia, będąc istotną w życiu poszczególnych ludzi formą systematycznie podejmowanej aktywności. Badani wskazywali także na konkretne powiązania, wartości i wzajemne wpływy, jakie odnaleźć można pomiędzy sportem a wychowaniem.

Istotne cechy współczesnego sportu

Na podstawie przeprowadzonych badań dotyczących wychowawczego kontekstu sportu, jednoznacznie odnieść się możemy do takich kwestii, jak:

- poprawne rozumienie współczesnego sportu, który niewątpliwie stanowi atrakcyjną formę aktywności fizycznej;

- wzajemne implikacje: sportu i wychowania;
- wartości wychowawcze sportu;
- zasady i formy wychowania przez sport;
- wychowawcze funkcje kultury fizycznej;
- korzyści, jakie dla rozwoju człowieka wynikają z wychowania fizycznego.

Osoby badane, przedstawiając własny pogląd na sport w perspektywie wychowania, zaakcentowały jednocześnie istotne cechy, którymi sport winien się odznaczać. Poniżej zestawiono odpowiedzi uczestników badania dotyczące znaczenia i rozumienia sportu. Wiele z wyszczególnionych wypowiedzi, mimo iż dotyczą *stricte* pojęcia sportu, zawiera w swej treści wątek wychowawczy.

SPORT W OPINII BADANYCH TO:				
TRENERZY I SZKOLENIOWCY: <ul style="list-style-type: none"> – Pasja, hobby, relaks, ucieczka od problemów; – Rekreacja, która zajmuje życie; – Charyzma; – Forma pracy i spędzania wolnego czasu; – Droga życia; – Zabawa 	STUDENCI: <ul style="list-style-type: none"> – Dobrowolny rodzaj ruchu; – Gra, zabawa i rywalizacja; – Pasja, która powoduje codziennie uśmiech na twarzy; – Ruch 	NAUCZYCIELI WF: <ul style="list-style-type: none"> – Rywalizacja wg przepisów; – Aktywne uczestniczenie w kulturze fizycznej; – Przyjemność pozwalająca utrzymać kondycję 	SPORTOWCY: <ul style="list-style-type: none"> – Sposób zarabiania pieniędzy; – Klucz do sukcesu; – Możliwość poznawania nowych osób; – Czynniki szczęścia; – Zawód; – Sposób wyrażania swoich emocji 	WYKŁADOWCY AWF: <ul style="list-style-type: none"> – Oderwanie się od rzeczywistości; – Możliwość pokazania się; – Obcowanie z naturą i z innymi ludźmi; – Sens życia

Rysunek 1. Pojęcie sportu w opinii badanych

Źródło: opracowanie własne

Powyższe zestawienie ujmuje sport i jego istotę tak, jak postrzegają to osoby profesjonalnie zajmujące się ruchem i aktywnością fizyczną, kulturą fizyczną. Zdaniem trenerów sport można definiować na różny sposób. Zebrane wypowiedzi badanej kadry trenerskiej dowodzą, iż wątki wychowawcze są w wielu swych formach obecne w sporcie. Rozumienie sportu w kategoriach form spędzania wolnego czasu, rekreacji, będącej jedną z dziedzin aktywności człowieka, sposobu pracy, zabawy czy ucieczki od problemów zbieżne jest z ogólnie pojmowanym wychowaniem. Mądre zagospodarowanie swego wolnego czasu jest jednym z zadań wychowawczych. Skierowanie uwagi na ruch, aktywność fizyczną i towarzyszącą im wartość zdrowia stanowi istotne osiągnięcie w wychowaniu. Podobnie umiejętnie realizowana rekreacja, w której nie ma ewidentnych niebezpieczeństw natury społeczno-moralnej, jest zamierzeniem wielu wychowawców pracujących z dziećmi i mło-

dziecią. Praca, zabawa czy odreagowanie pewnych napięć emocjonalnych, problemów i stresotwórczych sytuacji w formie aktywności sportowej wydaje się bardzo pożądaną postacią wyrażania siebie. Gra sportowa, uprawianie jakiegś dyscypliny sportu, należenie do wybranego klubu sportowego czy regularne uczęszczanie na pozaszkolne lub pozalekcyjne zajęcia typu SKS, Orlik itp. jest nie tylko akceptowane społecznie jako zachowanie dobre, ale także stanowi pewien cel w samym wychowaniu. Uczenie bowiem dzieci i młodzieży brania odpowiedzialności za siebie i innych, zdrowie i własny rozwój, co ma miejsce w działalności sportowej, jest ze wszechmiar pozytywnym zjawiskiem w procesie wychowawczym. Podobnie Jerzy Nowociń (2001, s. 83-85) sport traktuje jako element wzbogacający system dydaktyczno-wychowawczy szkoły, wskazując na obecność idei pokoju oraz zasadę czystej i sprawiedliwej gry, jakie charakteryzują sportową aktywność. Sport słusznie kojarzy się z rozwojem jednostki ludzkiej i rozwojem społecznym. Jest on elementem wychowania fizycznego, jak też procesem szkolenia sportowego na wysokim poziomie wyczynu i jako taki formuje charakter i moralność. Stwarza on bowiem w życiu szkolnym szczególnie korzystne warunki dla przyjmowania przez uczniów różnorodnych ról – ma tu miejsce: internalizacja własnych poglądów, postaw, norm, zachowań, kształtowanie się więzi społecznych i kulturowych.

Dobrowolność, radość i rywalizacja to wartości, które z kolei druga grupa badanych – studenci – wyróżniła, definiując sport. Wartości te także cechuje pierwiastek wychowawczy. Skuteczność wychowania zależy tu bowiem m.in. od szacunku dla godności i wolności osoby. Ten, kto pozostawia wolny wybór np. młodemu człowiekowi, nie tylko zyskuje jego sympatię i uznanie, ale przede wszystkim umożliwia mu podjęcie decyzji wolnej i branie odpowiedzialności za nią. Osoba zaś, która stosuje przymus nawet w dobrej wierze, może spodziewać się pojawienia efektu odwrotnego. Od manipulatorów bowiem i osób nieszanujących godności i autonomii drugiego człowieka każdy intuicyjnie ucieka i nie może być wówczas mowy o owocnej współpracy.

Zabieganie o kondycję, uczestniczenie w kulturze fizycznej czy stosowanie się do przepisów są zdaniami nauczycieli WF charakterystycznymi cechami sportu. Jednocześnie są one także elementami o charakterze wychowawczym. Dbanie bowiem o własne zdrowie, aktywność w kulturze i postępowanie wg przepisów i regulaminu obowiązującego wszystkich należy do zadań nie tylko *stricte* sportowych, ale i wychowawczych.

Sami sportowcy potrafią także w sporcie dostrzec „momenty wychowawcze”. Wśród nich zaakcentować możemy: spotkanie z osobą czy możliwość wyrażania, a poprzez to rozładowywania emocji. Spotkanie z człowiekiem zawsze czegoś uczy. Poznajemy też w obecności drugiego samych siebie i prawdę o sobie. Rozmowa i bliższe poznanie nowych osób ma w swej istocie wychowawczy charakter. Podobnie nabywanie umiejętności radzenia sobie z nadmiarem emocji, zwłaszcza negatywnych, poprzez rozładowywanie ich na drodze aktywności sportowej odnaleźć można wśród obowiązków wychowawcy.

Wykładowcy, wypowiadając się na temat sportu, zwrócili m.in. uwagę na możliwość obcowania z naturą i odnalezienie sensu życia. Poznanie swego głębokiego ja, znalezienie odpowiedzi na pytanie: kim jestem, a także rozpoznanie swojego powołania, dzięki zaangażowaniu w świat sportu, jest jednocześnie osiągnięciem sukcesu w wychowaniu. W kategoriach sukcesu wychowawczego można także uznać sugerowaną przez nauczycieli akademickich zdolność właściwego obcowania z naturą. Uzyskanie wśród dzieci i młodzieży postawy

szanowania natury i dbania o nią, co zostało przyporządkowane roli sportu, jest jednocześnie realizacją ważnego zadania w procesie wychowania. Podobnie o znaczeniu sportu dla spraw wychowania pisze w swej pracy J. Nowocień, stwierdzając, iż sport:

- jest w stanie wyzwolić w człowieku ogromną energię, czynić go zdolnym do pokonania własnych słabości i ułomności;
- poprzez zdolność „otwierania się” na życie społeczne może przyczyniać się do propagowania poprawnych wzorców osobowych, eliminować złe nawyki, niehigieniczny tryb życia, inspirować do pozytywnych działań;
- potrafi pobudzać aktywność jednostki, pozwala jej zrozumieć siebie i żyć w wolności oraz podejmować śmiałe decyzje;
- może swymi wartościami oddziaływać pozytywnie nie tylko na rozwój i wychowanie młodego pokolenia, ale równie dobrze może stymulować stosunki między jednostkami, grupami społecznymi, a nawet narodami i państwami;
- odgrywa istotną rolę w kształtowaniu płaszczyzny porozumienia między ludźmi, zrównuje wszystkich, bez względu na rasę, wyznanie religijne oraz polityczną orientację (Nowocień, 2001, s. 24 i n.).

Wartość sportu – ogólnie ujmując – polega na tym, iż korzystnie wpływa on na ogólny rozwój człowieka. Jest sposobem osiągania wysokiej kondycji, szczęścia, przyjemności, a także budowania relacji z innymi i realizowania się zawodowo.

Wychowawcze aspekty sportu

Elementy *stricto* wychowawcze, jakie w sporcie są obecne, a które na podstawie przeprowadzonych badań wyłoniono i uporządkowano, przedstawiają się następująco.

WYCHOWAWCZE ASPEKTY SPORTU				
<p>TRENERZY I SZKOLENIOWCY</p> <p>– zdaniem badanych sport jest:</p> <p>– Dążeniem do doskonałości, pokonywaniem własnych słabości, stawianiem sobie celów;</p>	<p>STUDENCI</p> <p>– w opinii studiujących sport jest:</p> <p>– Walką z własnymi słabościami;</p> <p>– Dbaniem o zdrowie;</p> <p>– Życiem;</p>	<p>NAUCZYCIELE WF</p> <p>– zdaniem uczących WF w szkole sport jest:</p> <p>– Dążeniem do usprawniania ciała w celu osiągnięcia coraz lepszych wyników;</p>	<p>SPORTOWCY</p> <p>– wedle myśli samych sportowców sport jest:</p> <p>– Możliwością poprawy zdrowia, kondycji, siły i wytrzymałości;</p> <p>– Rozwojem psychicznym i fizycznym;</p>	<p>WYKŁADOWCY AWF</p> <p>– dla nauczycieli akademickich sport jest:</p> <p>– Dobrowolnym dążeniem do doskonałości;</p> <p>– Sposobem na własny rozwój;</p>

<ul style="list-style-type: none"> – Najprzyjemniejszym sposobem kształtowania charakteru oraz wysiłkiem fizycznym nagradzonym postępami; – Aktywnością fizyczną utrzymującą piękno ciała i poprawiającą samopoczucie; – Zorganizowanym procesem szkolenia dzieci, młodzieży i dorosłych; – Sposobem przystosowania się do życia; – Dziedzina życia rozwijającą ciało i umysł 	<ul style="list-style-type: none"> – Możliwością rozwijania swojej osobowości i charakteru oraz talentów 	<ul style="list-style-type: none"> – Podstawowym czynnikiem rozwijania się i kształtowania postawy; – Wychowaniem; – Nauczycielem godnej postawy wobec społeczeństwa; – Filozofią życia; – Kształtowaniem nawyków; – Sposobem zapobiegania patologiom; – Formowaniem cech charakteru; – Realizowaniem samych siebie 	<ul style="list-style-type: none"> – „Nauczycielem” szacunku, sumienia i wytrwałości; – Oddziaływaniem moralnym wyładowaniem, napięcia i rozrywką; – Czynnikiem kształtującym charakter; – Uprawą własnego ciała, ale też zabezpieczeniem zdrowia psychicznego; – Zachowaniem zdrowia; – Możliwością osiągania jak najlepszych wyników; – Dbaniem o dobre samopoczucie 	<ul style="list-style-type: none"> – Wyznacznikiem zawziętości i charakteru; – Sposobem budowania cech systematyczności i cierpliwości; – Pozytecznym wypełnieniem czasu; – Uzyskiwaniem równowagi i spokoju; – Sposobem jednoczenia człowieka z człowiekiem
--	---	---	---	---

Rysunek 2. Wychowawczy wymiar sportu – według badanych

Źródło: opracowanie własne

W zebranych wypowiedziach odnaleźć można treści, które sytuują sport jako dobro społeczne służące rozwojowi człowieka w procesie wychowania. Osoby badane wyraźnie wskazują na dokonujące się w ramach działalności sportowej wychowanie. Przedstawiając bardziej ogólnie treści zawarte na rys. 2 i akcentując za badanymi wychowawcze walory sportu, ująć je możemy w postaci następujących wniosków:

Sport dla trenerów i szkoleniowców jest przede wszystkim:

- rekreacją, – wykuwaniem swego charakteru, – sposobem na życie, – pracą i zabawą,
- fizyczną aktywnością, rozwijającą umysł i ciało.

W opinii trenerów w sporcie możemy odnaleźć istotne z punktu widzenia pedagogiki i wychowania pojęcia. Są nimi: rozwój, charakter, fizyczna aktywność, kształtowanie umysłu.

Sport według studentów, ogólnie mówiąc, jest:

- sposobem na realizację celów, – ruchem, zdrowiem, grą i zabawą, – radością,
- kluczem do rozwoju talentu, charakteru i osobowości.

Zdaniem studentów aspekt wychowawczy sportu obecny jest w kształtowaniu umiejętności konsekwentnego realizowania celów, kładzeniu nacisku na dbałość o zdrowie i rozwoju całego siebie.

Sport zdaniem nauczycieli WF:

- wychowanie, – sposób na doskonalenie się, – przyjemność, – realizowanie się,
- zapobieganie patologiom, – podstawowy czynnik rozwoju.

Wszystkie z wymienionych przez nauczycieli WF wartości odnoszące się do sportu mają *stricte* naturę wychowawczą. Doskonalenie się, samorealizacja, rozwój, przeciwdziałanie patologiom należą do podstawowych celów wychowawczych.

Sport wedle myśli sportowców jest:

- zawodem, – psychicznym i fizycznym rozwojem, – wdrażaniem do wartości, – szczęściem,
- miejscem wyładowania emocji.

Sportowcy, mimo iż traktują sport zawodowo, potrafią intuicyjnie dostrzec w nim elementy wychowawcze. Wśród nich znalazły się kwestie dotyczące rozwoju, uczenie się wartości, akceptowany społecznie sposób rozładowania nadmiaru energii i złych emocji.

Sport, jak twierdzą pracownicy naukowo-dydaktyczni, to:

- dążenie do doskonałości i rozwój własny, – budowanie w sobie cech pozytywnych,
- możliwość spotkania osób, – zaprowadzenie równowagi i spokoju.

Grupa badanych wykładawców także w swych wypowiedziach akcentuje wychowawczy wymiar sportu. Określa go bowiem jako sposób doskonalenia i rozwijania siebie, kształtowania w sobie dobrych cech, odnajdywania harmonii wewnętrznej czy możliwość spotkania osób. Jak wynika z powyższych danych, sport i wychowanie posiadają wiele podobnych elementów, stanowiących o komplementarnym rozwoju osoby w jej wymiarze fizycznym, psychicznym, umysłowym, jak również moralnym i społecznym.

W literaturze z zakresu wychowania i sportu można odnaleźć podobne spostrzeżenia autorów dotyczące roli sportu w procesie wychowania. I tak, Jerzy Pośpiech (2003, s. 68) pisze m.in. o celach uczestnictwa w sporcie: dążenie do mistrzostwa sportowego, zdobycie medalu, bicie rekordów, wymieniając jednocześnie takie cele pozasportowe, jak: kształtowanie charakteru, rozwój moralny i obywatelski. Zasadna jest więc konieczność włączenia sportu do programów działalności placówek edukacyjnych. Sport nie tylko bowiem polepsza jakość życia psychospołecznego i promuje pozytywne zachowania społeczne, takie jak praca zespołowa, szacunek i odpowiedzialność, ale także może stanowić środek kształtowania tzw. umiejętności życiowych –

działanie pod presją, rozwiązywanie problemów, sprostanie terminom i wyzwaniom, wytyczanie celów, komunikowanie się, radzenie sobie zarówno w sytuacji zwycięstwa, jak i porażki.

Podobną w treści tezę formułuje Zofia Żukowska, pisząc:

Sport i olimpizm stanowią niepodważalne wartości autoteliczne. Aby mogły one stać się wartościami instrumentalnymi, to znaczy nadawać sens życia jednostce i społeczeństwu zgodny z elementarnymi kanonami współżycia ludzkiego i obyczajowego konsensusu społecznego, muszą przebiegać w klimacie świadomych wyborów moralnych. Postawy i motywacje moralne są sprawą szeroko pojętego wychowania, w omawianym przypadku wychowania poprzez sport i wartości, których nośnikiem jest olimpizm. Wobec licznych zagrożeń we współczesnym sporcie i igrzyskach olimpijskich, wychowanie jest i pozostaje pierwszą i ostateczną „humanistyczną nadzieją” na zachowanie tych wartości instrumentalnych sportu i olimpizmu, które mogą mieć wpływ na jakość i sens życia ludzi uprawiających sport na wszystkich jego poziomach – od szkolnego do olimpijskiego (Żukowska, 2007, s. 29).

Możemy z całym przekonaniem stwierdzić, iż pedagogika powinna stać na straży pełnego rozwoju osobowości zawodników, chroniąc jednostki przed nadmierną eksploatacją i uprzedmiotowieniem, dezintegracją i destrukcją czy przeznaczeniem sportowca wyłącznie na potrzeby wyczynu. Potrzeba jest zatem wielka aktywnego włączania młodych adeptów sportu w świat wartości humanistycznych na drodze świadomego i zorganizowanego wychowania.

Rola sportu w świetle wychowania

Poszukując wspólnych dla sportu i wychowania cech, jak również elementów, które wyraźnie różnicują te dwie rzeczywistości, wchodzimy w przestrzeń lepszego poznania sportu, który współcześnie traktowany jest w kategoriach fenomenu cywilizacyjnego, oraz wychowania, które jako proces ukierunkowany jest na osiągnięcie rozwojowego dobra każdego człowieka. Jakże zatem różnice i podobieństwa sportu i wychowania możemy wyróżnić? Poniższe zestawienie przedstawia wszystkie zebrane wypowiedzi respondentów, którzy wyrazili swój pogląd na temat wychowania i sportu w kontekście różnic i podobieństw, jakie istnieją w tych dwóch rzeczywistościach. Odnajdywanie bowiem aspektów wychowawczych w sporcie, jak i wartości sportowych w procesach wychowawczych pozwala uchwycić specyfikę sportu analizowanego w perspektywie procesu wychowawczego. Dogłębne określenie elementów wspólnych dla sportu i wychowania oraz tych, które stoją ze sobą w sprzeczności, pomóc może w traktowaniu sportu jako pewnego sposobu na wychowanie, a samo wychowanie bardziej dzięki sportowi uatrakcyjnić.

Tabela 1. Cechy charakterystyczne sportu i wychowania

TRENERZY I SZKOLENIOWCY	
WYCHOWANIE I SPORT	
PODOBIEŃSTWA	RÓŻNICE
Uczą pokory i kształtują styl życia	Sport kształtuje ciało, a wychowanie sposób zachowań

II. Z BADAŃ

Determinują rozwój	–
Umożliwiają kontakt z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi	–
Obecność konsekwencji i wytrwałości	–
Są procesem szkoleniowym	–
Wdrażają do szacunku	–
Pokazują kręgosłup moralny	–
Przygotowują do samodzielnego życia w społeczeństwie	–
Nastawienie na perfekcjonizm	–
Sport jest formą wychowania	–
Podmiotem jest człowiek	–
Budowanie systematyczności	–
Kształtują charakter i poglądy	–
Uczą współpracy	–
Kształtują umiejętność życia wśród ludzi	–
Wpajanie wartościowych norm i cech	Sport jest rywalizacją, a w wychowaniu go brak
Kształtowanie osobowości	–
STUDENCI	
WYCHOWANIE I SPORT	
PODOBIENSTWA	RÓŻNICE
Uczciwość w życiu	–
Ciężka praca nad sobą samym	–
Obecność samospelnienia	–
Może po nie każdy sięgnąć	–
Kształtują charakter	–
Oparte na posłuszeństwie i dyscyplinie	–
NAUCZYCIELE WYCHOWANIA FIZYCZNEGO	
WYCHOWANIE I SPORT	
PODOBIENSTWA	RÓŻNICE
Zaangażowanie i poszanowanie innych	Dążenie do osiągnięcia wysokich wyników, czasami bez zważania na innych; W wychowaniu nie może to mieć miejsca

	Współzawodnictwo w sporcie; W wychowaniu zaś jest ono wykluczone
Oparte na powtarzaniu	Różnice obecne są w celach
Zawziętość trenera i rodzica (wychowawcy)	W wychowaniu większy wpływ mają rodzice, aniżeli trener w sporcie
–	W wychowaniu uczenie się wartości i zasad dobrego postępowania; W sporcie nauka poprzez trening
Środki oddziaływania	Rywalizacja jako czynnik różnicujący
–	Wzorce osobowe
–	Sport – przyjemność; Wychowanie – obowiązek
Ćwiczenie	–
SPORTOWCY	
WYCHOWANIE I SPORT	
PODOBIENSTWA	RÓŻNICE
Wartości	Sport jest miejscem realizacji marzeń; Wychowanie zaś wskazuje zasady
Uczymy się różnych form zachowań	Sport ukierunkowany jest na zdobywanie laurów; Wychowanie natomiast na rozwój
Szkola pokonywania własnych słabości i przygotowania do życia	Wychowanie zależy od kultury danego narodu; Sport zaś jest jeden – ogólnoludzki
Proces długotrwały	W sporcie – rywalizacja; W wychowaniu – jej brak
Uczą dobrych postaw, celów i zasad	Więcej ruchu w sporcie; Więcej teorii w wychowaniu
Wszyscy są równi	W sporcie liczy się sukces; W wychowaniu nie liczy się to, kto jest najlepszy
Rozmowa i tłumaczenie	Sport pośrednio poprzez treningi wychowuje; Wychowanie jest bardziej przejrzyste
Uczą zasad	Sport można porzucić; Wychowanie trwa przez całe życie
Kształtują uczciwość i koleżeństwo	Wychowanie – nauka; Sport – sukces

Systematyczna praca nad sobą	Sport może uprawiać każdy; Wychowywać nie może każdy
Oparte na wyrozumiałości	W wychowaniu nie trzeba zwyciężać; W sporcie wynik jest konieczny
Wymagają czasu	Sport odnosi się tylko do aktywności fizycznej; Wychowanie zaś w praktyce do wszystkiego
Budują moralność	–
Rozwijają duchowo	–
WYKŁADOWCY UCZELNI SPORTOWYCH	
WYCHOWANIE I SPORT	
PODOBIEŃSTWA	RÓŻNICE
Celowe oddziaływanie na człowieka	W sporcie selekcja i elitarność; W wychowaniu powszechność
Są edukacją	Sport – brak równowagi między uczniami; Wychowanie – wszyscy równo traktowani
Konsekwencja w działaniu	W sportach indywidualnych kształtuje się egoizm; W wychowaniu byłaby to sprzeczność
Dobrowolność, altruizm i postawy prospołeczne	Walka dla siebie, wyniku w sporcie
Wymagają, karzą i dostarczają doświadczeń	Pokonanie innych w zmaganiu sportowym
–	Dają różne zadania
–	Sport rodzi wiele niebezpieczeństw i zagrożeń związanych z: – łatwym zyskiem, – sławą i władzą. Wychowanie zaś służy zawsze dobru

Źródło: opracowanie własne

Treści przedstawione w tab. 1 dowodzą, iż zarówno sport, jak i wychowanie są zbliżonymi w sferze zadaniowej i aksjologicznej formami wzajemnego oddziaływania osób. Podobieństw opisywanych tu form aktywności ludzkiej zostało wskazanych więcej, co potwierdza powszechne pojmowanie sportu jako wartościowej formy oddziaływania społecznego. Różnice natomiast wynikają, najogólniej ujmując, ze:

- specyfiki sportu, gdzie rywalizacja i rekord wyznaczają człowiekowi cel oraz
- istoty wychowania, którego nadrzędnym zadaniem jest dobro rozwojowe człowieka.

Sport i wychowanie, jak wynika z treści przedstawionej w tabelce, odwołują się do wspólnych, charakterystycznych w pedagogice metod wychowania: karania, nagradzania, pouczeń, wymagania stosowania się do zasad i obowiązujących reguł, modelowania, czyli metody przykładu. Podobnie i cele wyszczególnione przez badanych mogą być poza wskazanymi różnicami spójne dla wychowania i sportu. Wśród nich znalazły się między innymi: ukierunkowanie na rozwój własny, kształtowanie postaw prospołecznych, charakteru, osobowości, poglądów czy osiągnięcie cech altruizmu, uczciwości, systematyczności. Obszar sportu i wychowania mimo konkretnych różnic, może doskonale się uzupełniać i stanowić komplementarny „program” rozwoju człowieka, jego tożsamości i człowieczeństwa. Dzięki odpowiedniej wiedzy na temat wychowania w świetle aktywności sportowej oraz umiejętnemu włączaniu oddziaływania wychowawczego w sport oraz sportu w proces wychowania można uzyskać nową jakość pracy z dziećmi i młodzieżą. Podobnie o sporcie i jego wartościach kształtujących i wychowawczych, stanowiących swoiste zadania wychowania przez sport, wypowiada się Zofia Żukowska. Wśród owych zadań wychowania przez sport autorka akcentuje:

- A. objęcie czynnym uprawianiem sportu całej młodzieży;
- B. rozbudzenie i pogłębianie zainteresowań sportowych młodzieży przez uświadomienie wielorakich wartości sportu i jego funkcji w życiu człowieka oraz społeczeństwa;
- C. pomoc w ujawnianiu młodzieży utalentowanej sportowo, która zechce znaleźć dla siebie możliwość wyzycia się w sporcie wyczynowym lub widzi w nim szansę osiągnięcia sukcesu życiowego;
- D. wychowanie do rekreacji życiowej;
- E. przygotowanie młodzieży czynnej sportowo do popularyzacji sportu wśród innych, niewciągniętych w jego krąg, i organizacji życia sportowego dla nich;
- F. wychowanie kulturalnego odbiorcy widowiska sportowego (za: Nowociń, 2001, s. 26).

Opieka edukacyjna nad rozwojem osób zaangażowanych w sport jest niezwykle potrzebną dziś pracą tych, którzy za jakość sportu i ochronę najwyższej wartości sportu, tj. człowieka, odpowiadają. Nie można bowiem oddzielić sukcesu sportowego pojmowanego w kategoriach zdobytego medalu, sławy, pieniędzy od najistotniejszego podmiotu w sporcie: człowieka. Obydwie wartości: osobę zawodnika i zyskiwane przez niego korzyści materialne, sławę czy władzę należy w odpowiednich proporcjach pielęgnować, nigdy jednak ze szkodą dla samego sportowca. Niewątpliwie proces wychowania realizowany w ramach szkolenia sportowego jest elementem nie do przecenienia dla pobudzania zwłaszcza w młodych zawodnikach świadomości własnej tożsamości, podmiotowości i wartości jako osoby.

Sport a wartości społeczno-wychowawcze

Społeczny wymiar sportu wychowującego — zgodnie z opinią osób badanych — przejawia się na wiele sposobów. Troska o kształtowanie postaw prospołecznych, wdrażanie do karności, uczenie moralności, altruizmu i pracy nad sobą to tylko niektóre z akcentowanych elementów sportowego szkolenia. Walory wychowawcze

w działaniach sportowych dostrzegli także autorzy specjalizujący się w podjętej tu problematyce. I tak, szkolenie sportowe zdaniem Jaskólskiego, Wołkowa i Jagiełły (2005, s. 117-123) uwzględnia wychowawcze, kształtujące oraz zdrowotne aspekty działań pedagogicznych, których celem jest maksymalny rozwój indywidualnych zdolności i ich wykorzystanie w sporcie. Należy więc dobrze poznać ucznia i w sposób odpowiedzialny pełnić funkcję wychowawcy – sama postawa trenera w organizowaniu procesu szkolenia odgrywa bowiem niebagatelną rolę. Kształtującą się osobowość należy formować odpowiednimi oddziaływaniami wychowawczymi. Sport staje się swoistym terenem dla realizacji zadań wychowawczych, tj. osiągania i wypracowania w młodym sportowcu cech moralnych, wolicjonalnych oraz emocjonalnych. W celu uskutecznienia pracy trenerskiej należy kłaść nacisk na zrozumiałość, jasność i dostępność różnych przeżyć powodujących pożądane zmiany w zachowaniu ucznia. Istotne jest też odwoływanie się do wyobraźni, obcowania z przyrodą i pogłądowe przedstawianie treści. Warto też wspomnieć o umacnianiu się woli młodego sportowca w oparciu o wykonywane ćwiczenia fizyczne (wytrwałość, upór, zdecydowanie, śmiałość i wytrzymałość), jak i o rozwoju myślenia teoretycznego związanego z wysokim poziomem abstrakcji i uogólnienia, co pozwala na szersze wykorzystanie literatury sportowej w celach samodoskonalenia.

Zauważmy, iż prezentowane w tekście wyniki autorsko przeprowadzonych badań doskonale korespondują ze spostrzeżeniami cytowanych autorów. Zarówno bowiem zdrowie, rozwój zdolności, rola trenera, kształtowanie osobowości, charakteru, woli, cech i zachowań jako wychowawcze wartości w sporcie były podkreślane przez badanych.

Na poniższym rysunku przedstawiono znaczenie sportu dla procesów wychowania i jego rolę oraz wpływ na różne przejawy życia społecznego, tj. wspólnotowego i indywidualnego. Za Zofię Żukowską możemy w klarowny sposób ukazać istotną dla efektywnego kształtowania życia społecznego rolę sportu.

W świetle przeprowadzonych autorsko badań warto zauważyć, iż przedstawiona na rys. 3 treść znajduje z nimi wspólny mianownik. Wspominaliśmy bowiem, prezentując zebrane poprzez wywiad wypowiedzi, iż sport ukierunkowany jest na zdrowie, radość, dobre samopoczucie, szacunek, zaufanie, a także samorealizację i podmiotowość. Można zatem stwierdzić, iż znaczenie sportu dla wychowania nie traci na swej ważności, lecz ciągle jest zauważane przez osoby odpowiedzialne za rozwój człowieka. Warto podkreślić, iż sport w świetle edukacji globalnej autorka (Żukowska, 2002) traktuje jako nośnik wartości autotelicznych, które mogą stać się źródłem radości życia, trwałym elementem zdrowego stylu życia, z szansą na samorealizację w udanej komunikacji społecznej. Sport może realizować przesłanki procesów wychowania w sytuacji, gdy wystąpi podmiotowe traktowanie wychowanka, oparte na szacunku, zaufaniu i dialogu, komunikacja uczuć i rygor odpowiedzialności będzie dominował nad komunikacją ocen i rygiorem posłuszeństwa, kształtowane postawy będą fundowane w systemie akceptowanych wartości. Sport określane jest przez autorkę jako symbol rozwoju i życia, jako wyraz aktywności człowieka i tężyzny fizycznej z dążeniem do perfekcyjnego władania swoim ciałem, jako stan jego dobrego samopoczucia i zdrowia, jako szansa na bycie z innymi w nauce, zabawie, pracy i wypoczynku, jako element oceny i porównania siebie z innymi, gdy wchodzi w grę zjawisko rywalizacji, jest wartością autoteliczną, która może stać się istotną wartością wychowawczą w systemie edukacji. Zarówno sport, jak i zdrowie mogą i powinny

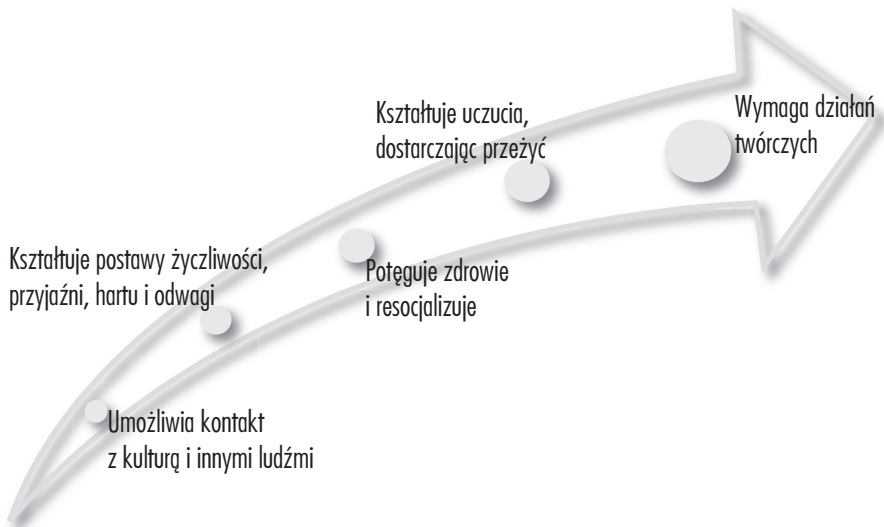
Rysunek 3. Sport i jego znaczenie dla wychowania

Źródło: opracowanie własne – na podst. Z. Żukowskiej (2002, s. 13-17)

być traktowane jako cel edukacji w perspektywie edukacji globalnej. Kształtowane w sporcie postawy, obowiązujące zasady fair play, oceny moralne, umiejętności ruchowe, tolerancja, kompetencje współdziałania, kreatywności i komunikacji to wartości, które bezsprzecznie winno się włączyć w strategię edukacyjną. Kompetencje te mogą ułatwić nauczycielom realizację tych zadań edukacyjnych, które bazują na wartościach sportu czy zdrowia.

Sport a rozwój człowieka

Na rysunku 4 przedstawiono edukacyjne walory sportu analizowanego w kontekście wychowania. Sport staje się w tym rozumieniu swoistym środkiem oddziaływania na człowieka i wszystkie jego istotne sfery rozwojowe.

Rysunek 4. Edukacyjne walory sportu

Źródło: opracowanie własne – na podstawie teorii K. Przeclawskiego (1996, s. 99-104)

Przedstawione na rys. 4 edukacyjne wartości sportu dobrze korespondują z uzyskanymi wynikami na drodze badań własnych. Zauważmy, iż kontakt z kulturą i innymi ludźmi, przyjaźnie, życzliwość, hart, odwaga, zdrowie, przeżycia i działania twórcze, które umożliwia nam sport, zostały wyraźnie zaakcentowane przez poszczególne grupy badanych. I tak np. sportowcy często w swych wypowiedziach wskazywali na wartość sportu, polegającą na możliwości wyrażania emocji i poznawania nowych ludzi. Trenerzy, nauczyciele WF podkreślali w sporcie jego walor zabawowy, rekreacyjny, wzmacniający kondycję. Studenci uczelni sportowych dostrzegali w sporcie systematycznie podejmowany ruch, który wzmacnia zdrowie. Wykładowcy natomiast skupili swą uwagę na m.in. takich wartościach płynących z uprawiania sportu, jak: obcowanie z naturą i możliwość pokazania się jako twórcza jednostka. Postrzeganie zatem sportu jako źródła wartości nie tylko związanych z tężyzną fizyczną, ale także przyrodą, zdrowiem, moralnością, społeczeństwem, zasadniczo się nie zmienia. Wyniki badań różnych autorów, jak i analiza danych pochodzących z badań własnych, pokazują, iż wartości humanistycznych sportu nie dewaluje czas, a opinie w tym temacie okazują się spójne i jednomyślne.

Przytaczając opisane przez Krzysztofa Przeclawskiego wychowawcze funkcje sportu, możemy przyjąć w kontekście przenikających się sportu i wychowania, iż szeroko pojęta aktywność ruchowa:

- jest środkiem poznania rzeczywistości, co dzieje się dzięki bezpośredniemu, osobistemu kontaktowi z kulturą, życiem społecznym;
- kształtuje określone postawy wobec rzeczywistości (np. altruistyczne, życzliwości, sympatii, przyjaźni, a także postawy aktywnej, odwagi, hartu, uczy pokonywania trudności i adaptacji w nowych warunkach i sytuacjach);

- jest środkiem kształtowania uczuć, poprzez dostarczanie niezapomnianych nieraz przeżyć i osobistych kontaktów ze środowiskiem ludzkim i przyrodą,
- stwarza możliwość działania twórczego – stymuluje pracę twórczą i wdraża do podziału pracy i obowiązków,
- przyczynia się do potęgowania zdrowia, a jego utrzymanie jest niewątpliwie koniecznością,
- może być czynnikiem resocjalizacji, stwarzając nowe możliwości oddziaływania (Przeclawski, 1996).

Podobnie jak w innych, aniżeli sport, dziedzinach życia społecznego, typu: literatura, film, sztuka, sport, może przyczynić się do rozwoju lub upadku kultury, np. duchowej. Choćby poprzez niezdrowy kult ciała, brak skromności i wstydu może się we współczesnym świecie deformować obraz i należąca człowiekowi godność. Sport wyczynowy w odróżnieniu od sportu masowego czy szkolnego spotyka się dodatkowo z zagrożeniami natury moralno-społecznej i wymaga dużo umiejętności i siły woli, by niebezpieczeństw związanych z utratą zdrowia, uczciwości, wewnętrznej harmonii czy wielkoduszności skutecznie unikać. Wychowanie fizyczne i sport stanowią tu ważny składnik socjalizacji. Stąd potrzeba integracji wychowania fizycznego, sportu, rekreacji w środowisku naturalnym z ekologiczną trąską poszanowania środowiska społeczno-przyrodniczego, promowania idei humanizacji życia społecznego. Mamy tu zatem do czynienia z wychowawczą funkcją sportu w kulturze ponowoczesnej, która wyraża się wychowaniem do zdrowego stylu życia, samowychowania, samorozwoju, samotworzenia, wzniesłego sensu istnienia, szczęścia, życia zgodnego z prawami przyrody i społeczeństwa, w którym natura może być swoistą terapią.

Zakończenie

Sport wraz z wychowaniem jako dziedziny aktywności ludzkiej posiadają tożsame wartości, ku którym prowadzą człowieka, budując w nim między innymi takie cechy, jak: wytrwałość, samodyscyplina, cierpliwość, opanowanie, wierność zasadom itp. Sport bez wymiaru wychowawczego stałby się bezduszną maszyną do bicia rekordów, ustanawiania wyników, tworzenia wielkiego show medialnego, pozyskiwania pieniędzy i sławy. Degradowałby on na szeroką skalę młode osobowości zawodników i niszczył ich charaktery. Sport bowiem niewątpliwie jest czymś więcej, aniżeli jedynie sposobem na osiągnięcie szybkiego sukcesu, sławy, majątkości. Samo wychowanie także czerpie ze świata sportu ważne jakości. Są nimi: zasada fair play, uczciwość sportowa, hartowanie, tzw. zachowania sportowe, przestrzeganie reguł, umiejętność przyjmowania sukcesów, ale też umiejętne godzenie się z porażką, niepoddawanie się i szacunek dla rywali. Dyskusja mogłaby w związku z podjętym tematem skupiać się wokół takich pytań, jak: 1. *Jaką rolę pełni wychowanie sportowe we współczesnym świecie?*; 2. *Które z wartości przypisywane wychowaniu i sportowi jawią się jako niezbędne?*; 3. *Dlaczego wychowanie obecne w sporcie może nosić miano samorealizacji?*; 4. *Jakie zadania są w sporcie i wychowaniu wspólne?* Sport i wychowanie uzupełniają się nawzajem i służą sobie nawzajem charakterystycznymi, specyficznymi wartościami. Ważnym zatem zadaniem dla trenerów, nauczycieli WF, samych spor-

towców i wszystkich, którzy sport uprawiają w sposób systematyczny, jest świadome włączanie do działań sportowych myślenia w kategoriach takich wartości, jak: pomocność, dobroć, skromność, uczciwość, wytrwałość i radość.

Bibliografia

- Dziubiński Z. (1993). *Wychowanie przez sport*. Warszawa: Salezjańska Organizacja Sportowa.
- Jaskólski E., Wołkow L., Jagiełło W. (2005). *Biologiczne i pedagogiczne podstawy systemu szkolenia sportowego*. Warszawa: Centralny Ośrodek Sportu.
- Nowocień J. (2001). *Sport i olimpizm w systemie dydaktyczno-wychowawczym współczesnej szkoły*. Warszawa: AWF.
- Pospiech J. (2003). *Wychowanie fizyczne i sport szkolny w krajach europejskich – wybrane problemy*. Opole: Politechnika Opolska.
- Przećłowski K. (1996). *Człowiek a turystyka*. Kraków: „Albis”.
- Rodniański J. (1997). Wychowanie i diabeł entropii. W: I. Wojnar, J. Kubin (red.), *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*. Warszawa: PAN.
- Szaleniec Z., Bergier J. (2010). *Wychowanie fizyczne i sport w szkole*. Warszawa: Kancelaria Senatu.
- Wolter E. (2008). Education function of sport and the recreation in the aspect ponowoczesnego of cultural imperative. W: Z. Dziubiński (red.), *Humanistyczne aspekty sportu i turystyki*, Warszawa: MSiT.
- Żukowska Z. (2002). Zdrowie i sport w perspektywie edukacji globalnej. W: Z. Żukowska, R. Żukowska (red.), *Zdrowie i sport w edukacji globalnej*. Warszawa: Estrella.
- Żukowska Z. (2007). Sport i olimpizm a wartości i jakość życia. W: J. Nowocień (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu*. T. I. Warszawa: Estrella.

Summary

Sport in the prospect of the education process

The aim of this study is to portray sport in categories of the social good, the civilization phenomenon and its ancillary value with regard to bringing the man up towards full development. Values present in sport, as well as attitudes, relations occurring within it or moral and social principles can be treated as a specific “means” of education of young and not only young sport adepts. The research material was gathered by means of surveys and interviews and the obtained statements were systematized according to the prepared key. Quality testing methods were applied, referring to the phenomenological and hermeneutic method as well as the method of the diagnostic survey. Research groups consisted of coaches and instructors, students of sports colleges; physical education teachers; athletes; academic teachers of physical education. In total 180 persons, who gave essential response to the research questions, took part in the study.

Keywords: pedagogy of sport, motor activity, personal development, self-upbringing, physical culture, sports values